
МАТЕРІАЛИ ДО “СЛОВНИКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ СИНОНІМІВ МИКОЛИ ЛУКАША”

© **Олександр Скопненко, 2010**

к. філол. н., Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (Київ)

© **Тетяна Цимбалюк-Скопненко, 2010**

к. філол. н., Інститут української мови НАН України (Київ)
УДК 811.161.2.373

У статті проаналізовано традиції передавання фразеологічної синонімії в словниках різних слов'янських мов. Основну увагу зосереджено на перспективі укладання “Словника фразеологічних синонімів Миколи Лукаша”.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологічна синонімія, мова перекладу, словник фразеологічних синонімів.

Traditions of expressing phraseological synonymy in various Slavic languages dictionaries are analyzed in the article. Special attention is given to perspectives of composing of the “Phraseological synonyms dictionary of Mykola Lukash”.

Keywords: phraseological unit, phraseological synonymy, language of translation, dictionary of phraseological synonyms.

Навряд чи викличе заперечення думка, що “дослідження синонімічних відношень важливе передусім з огляду на потреби лексикографії, оскільки сучасні фразеологічні словники не можуть продемонструвати єдиного підходу до подачі синонімів-фразеологізмів або й просто уникають цієї проблематики” [1: 64]. Скажімо, у “Фразеологічному словнику української мови” (ФСУМ) наведено обмежені синонімічні ряди, а в структурі “Словника фразеологізмів української мови” (СФУМ) взагалі не відображено синонімічних зв'язків між фразеологізмами. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема створення словників фразеологічних синонімів, що репрезентували б ідіостиль окремих авторів. Певна річ, тільки належний опис фразеологічної синонімії на матеріалі мови видатних письменників зможе наблизити національну

лексикографію до створення великого словника фразеологічних синонімів. Серед спадщини майстрів слова, що істотно вплинули на сучасний образ української літературної мови, передусім її художнього різновиду, особливе місце належить доробкові Миколи Лукаша. Його творчість, багатогранна за стилістично-виражальним наповненням, має досліджуватися не тільки в аспекті перекладознавства, а й з погляду конструювання українського тексту. Тому створення “Словника фразеологічних синонімів Миколи Лукаша” належить до кола актуальних завдань вітчизняної філології.

У слов'янському мовознавстві нагромаджено чималий досвід укладання словників фразеологічних синонімів. Понад те, у багатьох загальних синонімічних словниках слов'янських мов відбита фразеологічна синонімія, щоправда, не однакою чиною. Так, “Български синонимен речник” Л. Нанова та А. Нанової подає лексичні та фразеологічні синоніми (БСР), а, скажімо, “Синонимен речник на съвременния български книжовен език” (СРСБКЕ) узагалі наводить тільки лексичні синоніми. А. Домбрувка, Е. Геллер, Р. Турчин у найповнішому на цей час польському “Słowniku synonimów” (SS) умістили й лексичні, і власне фразеологічні синоніми з відповідними стилістичними позначками. В академічному “Словаре синонимов русского языка” за редакцією А. П. Євгенєвої (ССРЯ), крім власне лексичного матеріалу, наведено й досить розлогі фразеологічні синонімічні ряди. Російські лексикографи створили низку словників фразеологічних синонімів, що істотно різняться способом подання матеріалу. У “Словаре фразеологических синонимов русского языка” В. П. Жукова, М. І. Сидоренка, В. Т. Шклярова (СФСРЯ1) подано 730 синонімічних рядів, матеріал описаний без співвіднесення з лексикою, за домінанту визначена фразеологічна одиниця. “Словарь фразеологических синонимов русского языка” О. К. Біріха, В. М. Мокієнка, Л. І. Степанової (СФСРЯ2) фіксує 7 тис. фразеологізмів і зорієнтований на лексичну змістову домінанту.

Академічний “Словник синонімів української мови” (ССУМ) подає тільки синонімічні лексичні ряди, отже, його засади ідентичні принципам добору матеріалу лексикографічних праць, що зорієнтовані тільки на лексичну синонімію (як-от СРСБКЕ та ін.). Найповніше фразеологічну синоніміку української мови відбито в

“Словнику фразеологічних синонімів” М. П. Коломійця та Є. С. Регушевського. Ця лексикографічна праця містить понад 300 синонімічних рядів, що охоплюють 2 тис. фразеологічних одиниць (СФС). Досі це найповніший кодекс, що подає українські фразеологічні синоніми.

Установлення синонімії передусім має спиратися на аналіз широкого контекстуального оточення фразеологічних одиниць. Саме завдяки такому підходу можна уникнути закидів про невмотивовану побудову синонімічних рядів, бо “маніпуляція зі значенням безвідносно до реальної інформації, яку несуть ідіоми, призводить до постулювання синонімії там, де можна говорити тільки про к в а з і с и н о н і м і ю (тобто близькість значення – і не більше того) і то – за сигніфікатом, тобто на рівні перетину значень, а не реального функціонування ідіом у мовленні (тексті)” [2: 88].

Для того щоб побудувати “Словник фразеологічних синонімів Миколи Лукаша” треба окреслити, крім засадничих принципів залучення матеріалу та розуміння власне природи фразеологізму й синонімії, структуру словникової статті. На нашу думку, словникову статтю треба побудувати таким чином: лексична змістова домінанта фразеологічного ряду, тлумачення синонімічного ряду, у разі потреби тлумачення треба повторювати біля деяких наступних членів синонімічного ряду із зазначенням семантичних відтінків з абзацу, фразеологічна одиниця (далі – ФО), дібрана з перекладних та оригінальних творів, стилістичні ремарки, ілюстративні цитати та паспортизація прикладів. У ролі домінанти доцільно використовувати саме лексему, оскільки обрати ФО для функції опорної одиниці в дібраному матеріалі практично неможливо. Стаття міститиме також і недиференційовані варіанти ФО¹. Далі подано матеріали до кількох словникових статей (зі збереженням орфографічних особливостей цитат-ілюстрацій).

¹ Визначити функціонально головний варіант серед залученого до аналізу матеріалу просто неможливо. Про причини свідомого оминання проблеми варіантності ФО під час дослідження синонімії у фраземіці перекладних творів М. Лукаша див.: [1: 65].

БАГАТІТИ/РОЗБАГАТІТИ
СТАТИ ЗАМОЖНІШИМ; НЕ БІДУВАТИ.

1. **ВІБІТИСЯ ІЗ ЗЛІДНІВ** кому. *Як нам із злиднів вибитися?..* [Стіль: 73].
2. **ДОСКОЧІТИ БАГАТСТВА.** *Маю на думці ту [приповідку], що то каже: “Чи в церкву, чи на корабля, чи на службу до короля”, себто – як хочеш у люди вийти і багатства доскочити, то або духовне звання добудь, або по морю торгом плавай, або королю служити йди, чи до двора, чи до війська, бо сказано: “Краще од короля лата, як од магната шата”* [Сервантес: 251].
3. **ДОСКОЧІТИ ГРОШВИ.** *Через кілька днів їду вже на губернаторство: маю велику охоту доскочити грошви, бо чув од людей, що всі нові губернатори до того вельми ласі* [Сервантес: 508].
4. **ДОСКОЧІТИ ГРОШИКІВ.** *За теє вміння і талан, будь ти хоч витязь і провитязь, грошиків не доскочиш; от як ти таляровитий, а зверху ще й талановитий – такий талан дай Боже й мені* [Сервантес: 429].
5. **ДОСКОЧІТИ СКАРБУ.** *Але то вже був перекинчик лютий та жорстокий, другого такого чи ще де й знайдеши. Звався Гассан-Ага, доскочив уже незліченного скарбу і став нарешиті алжірським деєм* [Сервантес: 257].
6. **УБИВАТИСЯ/УБИТИСЯ В БАГАТСТВО.** *Бідному не доблести бракує, а добра. Не раз королі і князі славетні бідними бували, не раз хлібороби й козопаси в велике багатство вбивалися* [Боккаччо: 461]. *Другий мій брат поїхав у Перу і вбився там у велике багатство: гроші, що він нам звідти прислав, не тільки повернули з наддатком частину майна, що на нього при поділі припала, а й дала можливість батькові знову стати щедрим, а мені – гідно й поважно скінчити студії і доступитись уряду, який я тепер обіймаю* [Сервантес: 278].
7. **УБИТИСЯ В ДОСТАТОК.** *Прокинулась сими нашими часами... межі посполитим людом пошесть така, що хто на неї заслабне, то аби тільки награбував та нашахрував де-*

щицю, що і в калитці сьака-така шеляжсина бряжчить, і на хребті блазеньска новомодня одежсина з шовковими биндами на тисячу ладів теліпається, бо хто іншим яким щасливим випадком у достаток та в славу уб'ється, то вже притьмом виставляють себе за лицарювату шляхту та за високородне предковичне панство... [Гріммельсгаузен: 16].

БАГАТО

ПРО ВЕЛИКУ КІЛЬКІСТЬ, МІРУ, ОБСЯГ ЧОГО-НЕБУДЬ.

1. **АЖ КИШИТЬ** чого. [Фауст:] // Таким я й був, поки тих чар не знав, // Поки себе і світу не прокляв. // Тепер тих чар в повітрі **аж кишить**, // Не знаю вже, де дітись од привидь [Гете: 480]. Крім того, на кораблі до припливу можна крабів наловити. Там їх **аж кишить**... [Стіль: 395].

2. **БЕЗ ЛІКУ** чого. [Форкіада (до Хору):] // Правда, правда, неймовірні! // Там [в альтані] глибини незглибимі, // Залів, ходів, коридорів там **без ліку**, // без числа... [Гете: 408]. **Без ліку** злата я надбав // І самоцвітів назбирав. // Бери що хоч – ось чудо з чуд, // Великий ярий ізумруд [Гете: 396].

3. **БЕЗЛІЧЕННА БЕЗЛІЧ** кого, чого. Та й сам надалі [Санчо,] будь обачен і не дуже розпускай язика, як зо мною говориш, бо скільки я не читав рицарських романів (а прочитав я їх **безліченну безліч**), ніде джура так із своїм паном не розп'якував, як оце ти... [Сервантес: 115 – 116]. Через те чоловікам і жінкам, котрі захворювали (а було їх **безліченна безліч**), не лишалося иншої ради, як сподіватись на милосерде друзів, яких було не густо, або на корисливість слуг, що надилсь на велику аж надто платню... [Боккаччо: 221].

4. **БЕЗ ЧИСЛА**. [Фауст (до Цісаря):] // У білий день химерна мла // Там [на узбережжі] коливається // в повітрі, // Виводить візерунки хитрі, // Снує видіння **без числа**... [Гете: 447].

5. **ВИДИМО-НЕВИДИМО** чого. *На деревах зайців білованих та курей обпатраних висіло неміряно й нелічено, і все ж то в казани мало втрапити, та ще дичини й дробини всілякої **видимо-невидимо** на вітті освіжалося* [Сервантес: 429].

6. **ГОЉЦІ НІДЕ ВПАЌТИ**. *Задня кімната “Сухої горлянки” маленька, народу набилося стільки, що **голці ніде впасти** – не розбереш, хто крикнув, мабуть, із тих, що стояли ззаду* [Стіль: 303].

7. **ДО ГІБЕЛІ** кого, чого. *А найкраще [, Санчо,] ось що зроби: стинай віття тернове (тут скрізь того терну **до гібелі** росте) та й кидай по дорозі на признаку...* [Сервантес: 154].

8. **ДО САМОГО НЕСХОЧУ**. *Набралася Маріторна тих товчеників **до самого несхочу**, то забула вже й про страх, і про сором...* [Сервантес: 90].

9. **ДО СТИЛОЇ МАМИ** чого. – *Як стану губернатором, – одказав Санчо, – то випишу його [сина] поштою, а тобі грошей пришлю, їх у мене буде **до стилої мамі**, бо як у губернатора й забракне часом побрязкачів, то всяке йому з радоді душі позичить* [Сервантес: 363].

10. **І В ГУБИ НЕ ПОТОВПІТЬСЯ** що. *То вже мені, мати, так Бог дав, – сказав Санчо. – Знаю я тих приказок до гібелі, ні в яку книгу не влізе; як починаю говорити, так вони **і в губи не потовпляться**, котрій перше вискочити – от і вигорта язик, котру попаде, хоч вона, може, й не до прикладу* [Сервантес: 531].

11. **І В МІШОК НЕ ПОТОВПІТЬСЯ** що. ...*тоді його [Лере] бідні грошики, відгодувавшись у лікаря, як на доброму курорті, через якийсь час повернуться до нього такими кругленькими й повненькими, що **і в мішок не потовпляться*** [Флобер: 196].

12. **І В ТІСЯЧУ НЕ ВВІБРАЌТИ**. – *Не гнівайтесь, мадонно! – одказав Діоней. – Скажіть лишень, яка вам [пісня] до вподоби, а я їх стілько знаю, що **і в тисячу не вбереш*** [Боккаччо: 573].

13. **І НА ПА́ЛЬЦЯХ НЕ ПОРАХУВА́ТИ** кого. [ескімос:] // *Авжеж багато [нас], я й на пальцях їх // Не порахую.* Правда, всіх сусідів // *Уже я повбивав, та що із того, // Коли нові надходять...* [Мадач: 222].

14. **І НА ВОЛÓВІЙ ШКУ́РІ НЕ СПИСА́ТИ** чого. ...а було їх [реліквій] там стілько, що **й на волівій шкурі** всіх не спишеш і до вечора словами не змалюєш [Боккаччо: 604].

15. **І Я́БЛУКУ НІ́ГДЕ ВПА́СТИ.** *Ходімо, глянемо па сього святого; тільки бо-зна, як нам туди достатися, бо чув я, що на плацу повно німців та иншого збройного люду, а в церкві, кажуть, такого народу, що й яблуку нігде впасти* [Боккаччо: 275].

16. **ЛІ́ТИСЯ ЦЕБРО́М-ВІДРО́М.** – *Оце воно, оце по-мосму!* – вигукнув Санчо. – *Мене тільки добре погодуйте, а тоді всі оті казуси-мазуси хай хоть цебром-відром іллються, я їх у три мига впораю!* [Сервантес: 571].

17. **МОВ З РУКАВА́.** – *То правда, – сказав і паж. – Пан губернатор Санчо силе їх [приказки], мов з рукава, хоч і не завжди до ладу, і те втішає пані мою дукинню і самого дука, вони їх вельми похваляють* [Сервантес: 568 – 569].

18. **МОВ ОРДА́.** *Зеленоокі і лапасті, // Обпали трупи, мов орда, – // Пласкі лоби, широкі паці, // І шерсть гогошиться руда* [Верлен: 126].

19. **НАД МІ́РУ** чого. *Виходить, що в Троїла того рум'яню над міру; той, каже, рум'яний, а цей рум'яниший. Над міру вона [Єлена] ж його й перехвалила* [Шекспір: 340].

20. **НЕЗЧИСЛÉННА СІ́ЛА** кого, чого. *Зазнала на віку земля стара // Багато лиха всякого й добра – // У неї згадок незчисленна сила...* [Сервантес: 256].

21. **НЕМА́ ВІДБÓЮ** кому. [Садівниці:] // *Люди ринули юрбою; // Зразу й сад тут уродився, // Крам, напевне, полюбився – // Крамаркам нема відбою* [Гете: 227 – 228].

22. **НЕМАЄ ЧИСЛА́** кому, у чому. *Немає числа тим, що, в низькому стані народившись, сягнули найвищих гідностей світських чи церковних; я міг би на potwierдження навести тобі безліч прикладів, що всіх і не переслухаси* [Сервантес: 528].

23. **НЕМІ́РЯНО Й НЕЛІ́ЧЕНО** чого. *На деревах зайців білованих та курей обпатраних висіло **неміряно й нелічено**, і все ж то в казани мало втрапити, та ще дичини й дробини всілякої видимо-невидимо на вітті одсвіжалося* [Сервантес: 429].

24. **НЕ ОДІ́Н**. *Незабаром на Ліпарі пройшла поголоска – і то **не один** хтось казав, а од багатьох людей чули, – що Мартуччо з усім своїм товариством на морі загинув* [Боккаччо: 525].

25. **НЕПОЧА́ТИЙ КРАЙ** чого. *Якби ти [, Анрі,] чув, як Клебер виступав! От виступ, так виступ! І справді, у нас можливостей **непочатий край!*** [Стіль:84].

26. **НІ В Я́КУ КНИ́ГУ НЕ ВЛІ́ЗЕ**. – *То вже мені, мати, так Бог дав, – сказав Санчо. – Знаю я тих приказок до гибелі, **ні в яку книгу не влізе**; як починаю говорити, так вони і в губи не потовпляться, котрій перше вискочити – от і вигорта язик, котру попаде, хоч вона, може, й не до прикладу* [Сервантес: 531].

27. **ПОВ́НА СКРИ́НЯ** чого. *[Худий (до жінок):] // Добра набгав я **повні скрині**, // Та це за ваду мають нині! // Що все б із хати рознесли...* [Гете: 247].

28. **ПОВ́НА ТО́РБА**. *[Терсіт:] // От уже паливода з цього Діомеда, от уже пройдисвіт! Його лестощам стільки я повірю, скільки гадові шипучому... Все з губи хаяву робить: наобіцяє **повну торбу**, а слова тоді хіба дотримає, як зіздарі виворожать...* [Шекспір: 415–416].

29. **ПО ГО́РЛО** чого. *Тут і без цього справ **по горло**: мобілізувати народ на захист приміщення, виступати на аеродромі...* [Стіль:207].

30. **СИ́ЛА-СИЛÉННА** чого. *Баитовий поміст розпкіся, мов черинь у печі, – ні ногою стати, ні рукою торкнутись; бідна вдова, плачучи, перескакувала з*

каменя на камінь. Як на те, вітру не було ані сліду, і туди позліталася **сила-силенна мух та гедзів...** [Боккаччо: 712].

31. **СКІЛЬКО ВЛІЗЕ.** Як ото рибалка в річці у свої мережі чим більше риби загорнути поривається, так вони [монахи], розпустивши свої широкі поли, намагаються облутати ними **скільки влізе святих та божих удовиць і всяких простаків та простачок**, дбаючи про те більше, ніж про будь-які інші справи [Боккаччо: 413].

32. **СКІЛЬКИ/СКІЛЬКО ДУША ЗАБАЖАЄ.** А як тільки зародить, наваримо варення, і я його сховаю в шафу не для кого, як для внучечки – нехай приїжджає і їсть, **скільки душа забажє** [Флобер: 160]. Як будеш розумним, то купатимешся в таких розкошах, що й не снилось товаришам твоїм; як оддаси їй свою любов, то матимеш зброї і коней, вбрання і грошей, **скільки твоя душа забажє** [Боккаччо: 656].

33. **СКІЛЬКИ ХОЧ** кого. Якби я тільки моргнула, то мала б тих коханців **скільки хоч**, та не така моя краса, щоб я дозволила її милувати якомусь стиду-бриду [Боккаччо: 466].

34. **СЛОВАМИ НЕ ЗМАЛЮВАТИ** що. ...а було їх [реліквій] там стільки, що й на волівій шкурі всіх не спишеш і до вечора **словами не змалюєш** [Боккаччо: 604].

35. **СТО ДВАДЦЯТЬ ТОРБ ІЗ МІХОМ** чого. Премудрості не знайдеш тут скарбон, // Зате сміха – **сто двадцять торб із міхом**, // А сміх одвіку бореться із лихом; // Отож очей слізьми не притуманной... // Жени журбу цілющим добрим сміхом, // Бо сміх самій людині притаманний! [Шпигачки: 6].

36. **ТЬМА-ТЕМРЯВА** чого. Амброджуола ж іще того самого дня було прив'язано до стовпа й вимазано медом; він сконав у великих муках, бо оси, мухи й гедзі (а їх у тому краї **тьма-темрява**) скусали й сточили його до самої кости [Боккаччо: 357].

37. **ХОТЬ ГРЄБЛЮ ГАТИ́.** *А хортів добуду, їх у нашому селі **хоть греблю гати**; до того ж, кажуть, чужим коштом завжди краще полюється* [Сервантес: 394].

38. **ХОЧ ВІДБАВЛЯЙ** чого. *Я мала череду корів, // Гай-гай, зелений гай! // У мене масла й молока // Було **хоч відбавляй*** [Бернс: 175].

39. **ХОЧ КУПАЙСЯ.** – *Отут, брате Санчо, – обізвася Дон Кіхот, – буде нам з тобою тих пригод, **хоч купайся**. Тільки гляди: хоч до якого великого скруту мені дійде, не поривайся до меча, аби мене оборонити; хіба що нападуть на мене якісь лайдаки, посполиті люди, тоді можеш мені пособляти* [Сервантес: 53].

40. **ЯК ХМА́РА Б'Є.** [Підчаший:] // *А наше панство п'є та й п'є. // Вже й ратуша льохи відкрила, // Та що ті кухви та барила? // На них питців **як хмара б'є!*** [Гете: 218].

БАЖАТИ, ПРАГНУТИ, ХОТИТИ

МАТИ БАЖАННЯ ДО ЧОГО-НЕБУДЬ, ВІДЧУВАТИ ПОТРЕБУ В КОМУСЬ, ЧОМУСЬ.

1. **РВА́ТИСЯ ДУШЕ́Ю** до кого. *Отак **рвалися** вони **душами** одне до одного, а час не стояв: надумався царь туніський дочку свою за еміра гранадського оддати* [Боккаччо: 478].

2. **ПОРИВА́ТИСЯ ДУШЕ́Ю** до чого. *...якби дома вирішила зостатись, то все одно нічого б не помогло – так **пориваюсь** я **душею** до того великого блага, що тобі, панотче мій коханий, таким великим видається злом...* [Сервантес: 271].

ХТО-НЕБУДЬ МАЄ ЯКЕСЬ ПОСТІЙНЕ БАЖАННЯ.

1. **АПЕТИ́Т РОЗБИРА́Є.** [Мефістофель (до ангелів):] // *Не вадило б вам дещо оголитись, // Нема пуття з цнотливих тих хламид. // Ось одвернулись... Ззаду подивитись – // Ще дужче **розбирає апетит*** [Гете: 495].

2. **ДУША́ ГОРИТЬ** кому. *Дукіні, як той казав, душа горіла швидше б того листа прочитати...* [Сервантес: 576].

3. **ПОГЛЯД РВЕТЬСЯ** чий до чого. [Фауст:] // *Чи то любов, чи гнів – не зрозуміти, // Такі палкі і радіощі і горе, // Що до землі твій погляд знову рветься, // Сховатись в запинало непрозоре* [Гете: 213].

4. **ТІЛЬКО Й ДУМАТИ**. *Побачивши, що Куррадо ще не пересердився і треба якось буде перед ним вибріхуватися, Кікібіо страшенно перелякався; їдучи за паном, він тільки й думав, як би йому втекти, та ба!* [Боккаччо: 589].

5. **ТІЛЬКО Й ДУМКИ**. *Лізетта сказала, що так і зробить, і чернець пійшов. Вона ж так розпишалась і розприндилась, що вже й сорочка їй на гені розлазилась; коли б уже та ніч – тільки й думки* [Боккаччо: 468].

6. **ТІЛЬКО Й ЖАДАТИ** кого. *...адже й вони [огудники] бачуть постійно вдачу вашу любов, вроду вашу пишну, принаду вашу милу ще й цноту вашу жіночу, – що ж тут дивного, кажу, коли навіть недолюдок, у пустельних горах вирослий, у тісній келії згодований, нікого, крім батька, несвідомий, скоро вас побачив, то вас тільки й жадав, про вас тільки й гадав, за вами тільки й упадав?* [Боккаччо: 453].

БАЙДИКУВАТИ

НЕ МАТИ БАЖАННЯ ДІЯТИ, ПРАЦЮВАТИ.

1. **ДУРНО ХЛІБ ЇСТИ** в кого. *Гей, ти, Жюль Мок! Годі тобі хрופака затинати! Де б за нами дивитися, а ти спиш, дурно в начальства хліб їси* [Стіль:56].

2. **ЛОВІТИ ВІТРШКИ**. *А ще дехто, про славу мою ревне дбаючи, волів би, щоб я витав із музами на Парнасі, замість із вами теревені-вені правити. Є й такі, котрі кажуть (уже не з розуму, а з пихи великої), що краще б я подумав, як на хліб собі заробити, аніж усякі*

фрашки вигадувати та витрішки ловити [Боккаччо: 451].

3. **ПРОДАВАТИ ВИТРИШКИ.** – *Чого це ти тут витрішки продаєш, злодіяко! Ану вимітайся зараз же звідси! Не люблю я, щоб усяке ледащо стояло коло моєї бондарні!* [Єлин Пелин: 7].

4. **НЕ БРАЇТСЯ / НЕ ВЗЯТИСЯ Й ЗА ХОЛОДНУ ВОДУ.** *А були деякі члени бюро, які й за холодну воду не бралися* [Стіль:128]. – *Так чому, питаю, вони [інші черниці] й за холодну воду не візьмуться, щоб нам пособити, а все тільки казань читають, обіцяючи нам то рай, то пекло?* [Стіль:171].

5. **СИДНЕМ СИДІТИ.** ...*уявлялось йому* [Дон Кіхотові], *що се він великий гріх робить, сиднем сидячи і нічого не роблячи серед нескінченних бенкетів та втіх, якими пришановувало його се панство як мандрованого рицаря* [Сервантес: 594].

БАЙДУЖЕ

НИЩО НЕ БЕНТЕЖИТЬ, НЕ ТУРБУЄ КОГОСЬ.

1. **А ТАМ ХОЧ І ВМЕРТИ.** – *Ну, чи так, то й так, – погодився Санчо. – Аби тільки дав Бог, щоб усе добре було, та щоб швидше того острова добути, який мені так дорого коштує, а там хоч і вмерти* [Сервантес: 61].

2. **А ТО ВСЕ ТРАВА.** – *Мине рік чи два, і набереється вона [Марісанча] благородних звичаїв, помажеться панією, якість-то воно буде; аби вельможества доскочити, а то все трава* [Сервантес: 360].

3. **ДІЙСЯ БОЖА ВОЛЯ.** ...*а грамоти я не дуже, – признався Санчо, – азбуки не втну: ну а щоб гаразд управляти, досить із мене того хреста, що над граматкою. А зброю яку дадуть, тею і орудуватиму до впаду, а там дійся Божя воля* [Сервантес: 528].

4. **ДІЛО ХАЗЯЙСЬКЕ.** – *На себе руки наложити ще маєш право. Це діло хазяйське... А таке діло [іншим смертю готувати] – просто злочин [Стіль:63].*

5. **МОРЕ ПО КОЛІНА** кому. *Правда з роками приходить турбота, але любов не зникає, тільки переміняється. У двадцять років одно добре – молодому, як п'яному, море по коліна [Стіль:258].*

6. **ПРО МЕНЕ. ПРО мене,** *хай собі буде [Крессіда], як арапка, мені байдужісінько [Шекспір: 336].*

7. **УСЄ ОДНО.** – *Ви [Лізетто,] говорите, як у дзвони дзвоните, – промовив тоді отець Альберт. – Усе те я з ним [архангелом Гавріїлом] уладнаю як слід. Та зробіть мені одну велику ласку, вам же **все одно**: попрохайте його явитися вам у моїй подобі [Боккаччо: 467].*

8. **ЧИ В ЛОБ ЧИ ПО ЛОБІ.** – *Чи в лоб чи по лобі? – зауважив слуга. – Не в тому сила, тут ось що важливо: чи то сідло, чи не сідло, як ви, панове, кажете [Сервантес: 294].*

НЕ ЦІКАВИТЬ, НЕ ОБХОДИТЬ КОГО-НЕБУДЬ ЩОСЬ.

БЕЗ ІНТЕРЕСУ кому що. *Все наше село страх як радіє, що ваша вельможність вивели на губернатора сопруга мого Санча, – хоть тому ніхто й не віре, а найпаче парох, майстер Ніколас, цилюрник та ще бакаляр Самсон Карраско, – та воно мені **без інтересу**: коли вже так сталося, то нехай кожне каже, що кому хоча [Сервантес: 576].*

ХТО-НЕБУДЬ НЕ МАЄ ІНТЕРЕСУ, БАЙДУЖИЙ ДО ЧОГОСЬ, КОГОСЬ.

1. **БЕЗ СЕРЦЯ.** [Троїл (до Пандара):] // *Слова, самі слова – і все **без серця**. // Ні, годі, це на мене вже не діє. // (Дере листа) // Слова на вітер, то й летить за вітром... // Вона [Крессіда] мене голубить тут словами, // А іншого втішає десь ділами [Шекспір: 426].*

2. **ДІЛА НЕМА́** кому. [Фавни:] // *Що фавн кирпатий, то це дарма, // До того діла жінкам нема. // Кивне недбало, де гурт жінок, – // Найкраща радо іде в танок* [Гете: 253].

3. **ДУША́ СХОЛО́ЛА** в кого. [Адам:] // *Коли душа у мене // Схолола – лиш мені від того шкода. // В душі ж дівочій світиться хай віра // Поезією, музикою, цвітотом...* [Мадач: 143].

4. **І ЗА ВУ́ХОМ НЕ СВЕРБИ́ТЬ** кому що. *Бачить П'єтро, що вона й до ночі всього не перебалакає, а йому те й за вухом не свербить, та й каже жінці: – Годі вже про те, жінко, якось воно влаштується!* [Боккаччо: 571].

5. **І ГО́РЯ МА́ЛО** кому. *Дульсінея гине, я помираю од жаги, а тобі [, Санчо,] й горя мало – отож розв'язуй очкура по своїй волі, а по моїй я всиплю тобі зараз на сьому безлюдді яких дві тисячі ударів* [Сервантес: 610].

6. **ЛІ́ХО З НЕ́Ю**. *Санчика мереживо мерезить, за день цілих вісім мараведі замережує та в скарбонку знай складає, на придане б то: да вже тепер, як губернаторівною стала, то матиме од тебе віно, і робити не треба. На майдані криниця висохла, а в шибеніцію грім ударив, та вже лихо з нею* [Сервантес: 577].

7. **НЕ СТУ́ДИТЬ І НЕ ГРІЄ** кого що. *А я собі яко наг, яко благ, родився без сорочки, помру без штанів, мене воно не студить і не гріє* [Сервантес: 145].

8. **ХОТЬ І ДО ЛО́БА ПРИБИ́ЙТЕ** кого. *Того ворога, що я нібито поконав, прибийте, про мене, хоть і до лоба* [Сервантес: 580].

9. **ХОЧ БИ ТОБІ ЩО**. *Кричши, допитуєшся, а вони [люди] хоч би тобі що – і вухом не ведуть [продовжують міряти землю й забивати кілочки]* [Стіль: 119].

10. **ХОЧ І ВЕСЬ СВІТ ПРОПАДА́Й**. *Станьте вже раз царем чи королем, а мене маркізом ізробіть або й губернатором, а там, про мене, хоч і весь світ пропадай!* [Сервантес: 191].

11. **ЧИ РІПКА, ЧИ КУРІПКА.** ...стаю знов на службу до пана мого Дон Кіхота: тут хоть часом і дрижаків наїсись, так зате з хлібом доїжно, а про мене аби хліб, а там уже байдуже, **чи рінка, чи курінка** [Сервантес: 591].

12. **ЯК ХОЧ.** Отак же і я зроблю – не буду сам тим ділом морочитись, пуцу все в оренду і житиму з тієї ренти паном на всю губу, а люди собі **як хоч** [Сервантес: 320].

Література

1. Скопненко О., Цимбалюк Т. Фразеологічні синоніми в мові художніх перекладів Миколи Лукаша // Лексикографічний бюлетень. – Вип. 10. – 2004. – С. 63–71.
2. Телия В. Русская фразеология. – М., 1996.

Словники

БСР	Нанов Л., Нанова А. Български синонимен речник. – София, 1987. – 264 с.
СРСБКЕ	Димитрова М., Спасова А. Синонимен речник на съвременния български книжовен език. – София, 1980. – 736 с.
ССРЯ	Словарь синонимов русского языка / Под ред. А.П. Евгеньевой. – М., 2002. – 656 с.
ССУМ	Словник синонімів української мови: У 2-х т. – К. – Т. 1, 1999. – 1040 с. – Т. 2, 2000. – 960 с.
СФС	Коломієць М., Регушевський Є. Словник фразеологічних синонімів. – К., 1988. – 200 с.
СФСРЯ1	Жуков В.П., Сидоренко М.И., Шклярів В.Т. Словарь фразеологических синонимов русского языка. – М., 1987. – 442 с.
СФСРЯ2	Бирих А. К., Мокиенко В. М., Степанова Л. И. Словарь фразеологических синонимов русского языка. – Ростов-на-Дону, 1997. – 350 с.
СФУМ	Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. Білоноженко, І. Гнатюк та ін. – К., 2003. – 1104 с.
ФСУМ	Фразеологічний словник української мови / Уклад.: В. Білоноженко, В. Винник та ін. – К., 1993. – Кн. 1. – 2. – 980 с.

SS Słownik synonimów / A. Dąbrówka, E. Geller, R. Turczyn. – Warszawa, 2005. – 490 s.

Джерела

- Бернс** Бернс Роберт / Пер. з англ. М. Лукаш і В. Мисик. – К., 1959. – 255 с.
- Боккаччо** Боккаччо Джованні. Декамерон / Пер. з італ. М. Лукаш. – К., 1985. – 661 с.
- Верлен** Верлен Поль. Лірика / Пер. з франц. М. Рильський, М. Лукаш, Г. Кочур. – К.: Дніпро, 1968. – 174 с.
- Гете** Гете Йоганн Вольфганг. Фауст: Трагедія / Пер. з нім. М. Лукаш. – К., 1981. – 540 с.
- Гріммельсгаузен** Гріммельсгаузен Ганс Якоб Крістоффель фон. Пригоди Простака Простаковича [Уривки] / Пер. з нім. М. Лукаш // Україна. – 1988. – № 50. – С. 16–17.
- Слин Пелин** Слін Пелін. Ян Бібіян: Повість-казка / Пер. з болг. М. Лукаш. – К.: Дитвидав УРСР, 1961. – 195 с.
- Лопе де Вега** Вега Карпіо Лопе Фелікс де. Овеча криниця. Собака на сні / Пер. з ісп. М. Лукаш. – К., 1962. – 359 с.
- Мадач** Мадач Імре. Трагедія людини: Драматична поема / Пер. з угор. М. Лукаш. – К.: Дніпро, 1967. – 252 с.
- Сервантес** Сервантес Сааведра Мігель де. Премудрий гідальго Дон Кіхот з Ламанчі / Пер. з ісп. М. Лукаш, А. Перепадя. – К., 1995. – 703 с.
- Стіль** Стіль Андре. Перший удар / Пер. з франц. М. Лукаш. – К., 1953. – 412 с.
- Флобер** Флобер Гюстав. Мадам Боварі. Побут провінції / Пер. з франц. М. Лукаш. – К., 1961. – 237 с.
- Шекспір** Шекспір Вільям. Троїл і Крессіда: Драма / Пер. з англ. М. Лукаш // Шекспір Вільям. Твори: В 6-ти т. – Т. 4. – К., 1986. – С. 331–435.
- Шпиґачки** Лукаш М. О. Шпиґачки [післямова Л. Череватенка]. – К.: Ярославів Вал, 2003. – 240 с.